

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Janne Marita Kabanen

**EESTI ÕPILASTE KOOLIKESKKONDA KUULUMISE
TUNNET MÕJUTAVAD TEGURID**

Uurimistöö

Juhendaja: Karin Täht, PhD

Töö läbiv pealkiri: Koolikeskkonda kuulumine

Tartu 2018

Eesti õpilaste koolikeskkonda kuulumise tunnet mõjutavad tegurid

Lühikokkuvõte

Käesolevas töös uuriti, millised tegurid mõjutavad Eesti kooliõpilaste koolikeskkonda kuulumise tunnet. 2015. aasta PISA testi tulemuste ning taustaküsimustike põhjal viidi läbi andmeanalüüsid ning leiti, et koolikeskkonda kuulumise tunne on seotud vanemate ning õpetajate pakutava toetusega, tajutud õpetajapoolse ebaõiglusega ning õpilase saavutusmotivatsiooniga. Lisaks ennustasid kuuluvustunnet ka õpilase sugu ning tajutud testiärevus. Ilmnesid sugudevahelised erinevused- tüdrukud tunnevad keskmiselt vähem koolikeskkonda kuulumist, kuid see-eest rohkem vanematepoolset toetust ja suuremat saavutusmotivatsiooni ning vähem õpetajapoolset ebaõiglust. Erinevused olid ka eesti ning vene õppekeelega koolide vahel- vene õppekeelega koolides tajuti vähem kuuluvustunnet, vähem vanematepoolset toetust ning madalamat saavutusmotivatsiooni. Tulemuste põhjal võib järeldada, et koolikeskkonda kuulumise tunde tõstmiseks on oluline pöörata tähelepanu vanemate ning õpetajate poolt pakutavale toetusele, tajutava õpetajatepoolse ebaõigluse vähendamisele ning saavutusmotivatsiooni tõstmisele.

Märksõnad: koolikeskkonda kuulumise tunne; rahulolu kooliga; vanemate toetus; õpetajapoolne toetus; õpetajapoolne ebaõiglus; saavutusmotivatsioon

Factors influencing the subjective feeling of school belonging among Estonian students

Abstract

The purpose of this paper was to examine which factors influence pupils' subjective feeling of belonging to school. Statistical analyses were made with the data of 2015 PISA test. It was found that belonging to school was correlated with emotional support from parents and teachers, perceived injustice of teachers and students' achievement motivation. In predictive model, students' gender and test anxiety were also important variables. Gender differences were found too- girls had a lower feeling of belonging to school, but they felt more support from parents and more achievement motivation as well as less unfairness from teacher. There were also differences between schools with estonian and russian language of instruction. In schools where the language of instruction was russian, students felt less belonging to school, less parental support and lower achievement motivation. In conclusion, the author proposes that emotional support from teachers and parents, teacher fairness and students' achievement motivation are important aspects of subjective feeling of school belonging.

Keywords: belonging to school; school satisfaction; parental support; teacher support; teacher unfairness; achievement motivation

Sissejuhatus

Kooliga seonduv rahulolu ning koolikeskkonda kuulumise tunne

On näidatud, et rahulolul kooliga on suur mõju laste ning noorte üldisele eluga rahulolule (Huebner & Gilman (2006). Konu, Lintonen, ja Rimpelä (2002) leidsid oma uurimustöös, et üldist eluga rahulolu ennustavas mudelis oli 17% poiste ning 20% tüdrukute varieeruvusest seletatav just kooliga seonduvate faktoritega (nagu näiteks üldine õhkkond koolis, sotsiaalsed suhted ning eneseteostus kooli kontekstis). Lisaks on kooliga rahulolu seotud ka akadeemilise edukusega ning psühhosotsiaalse funktsioneerimisega (Huebner & Gilman, 2006). Elmore and Huebner (2010) rõhutavad, et kooliga rahulolu ning kooliedukuse vaheline seos võib olla mõlemasuunaline- parem edukus võib tõsta rahulolu, samamoodi nagu kõrgem rahulolu võib tõsta õpilase õppeprotsessis osalemise tunnet, hõlbustades õppimist ning tõstes seeläbi akadeemilist sooritust. Viimane väide on kooskõlas ka avarda ja kasvata teooriaga (*broaden-and-build theory*), mille kohaselt positiivsed emotsioonid, nagu näiteks rõõm ning huvi millegi vastu aitavad tõsta valmisolekut õppimiseks (Fredrickson, 2001). Vărăşteanu ja Iftime (2013) on kooliga rahulolu jaotanud nelja üldisemasse kategooriasse: õpilase suhted koolikaaslastega, suhted õpetajatega, suhtumine õppimise-õpetamise protsessi ning rahulolu oma koolialaste saavutustega.

Tian, Zhang, Huebner, Zheng ja Liu (2015) longituuduuring viitab sellele, et koolikeskkonda kuulumise tunne ning õpilase subjektiivne heaolu koolis on omavahel seotud, kusjuures konstruktide vaheline mõju on kahesuunaline. Uuringu esimeses etapis mõõdetud kuuluvustunne kooli keskkonda ennustas seda kui hästi tunnevad õpilased end koolis viibides ajaliselt hilisemas teises etapis (subjektiivne heaolu hõlmas nii kooliga rahulolu kui ka koolikeskkonnas tuntavaid emotsioone). Sarnaselt ennustas uuringu esimeses etapis mõõdetud subjektiivne heolutunne koolis seda, kuivõrd tajusid õpilased end koolikeskkonda kuuluvat uuringu ajaliselt hilisemas teises etapis.

Frydenberg koos kaasautoritega (2009) on raporteerinud koolikeskkonda kuulumise tunde seosest üleüldise emotsionaalse heoluga ($r=0.29$), McMahon jt (2008) leidsid seose kuuluvustunde ning kooliga rahulolu vahel ($r=0.59$). McMahon koos kaasautoritega toob välja, et enam tunnevad koolikeskkonda kuulumist need õpilased, kellel on vähem kooliga seotud stressoreid (nt kaasõpilaste poolne kiusamine ning tõrjumine) ning enam kooliga seotud

KOOLIKESKKONDA KUULUMINE

sotsiaalseid ressursse (nt õpetajate, ning koolitöötajate poolt pakutav tugi ning empaatia).

Allen jt (2016) koostasid 51 varasemale tööle tuginedes metaanalüüsi, milles leidsid, et subjektiivne koolikeskkonda kuulumise tunne on seotud akadeemilise motivatsiooni, emotsionaalse stabiilsuse, isikuomaduste, vanematepoolse toetusega, eakaaslaste toetusega, õpetajate toetusega, sooga, etnilise kuuluvusega, õppetööväliste harrastuste ning üleüldise ja kooliga seonduva turvatundega, sealjuures tugevaim oli koolikeskkonda kuulumise tunde seos just õpetajate toetuse ning õpilase enda isikuomadustega.

Kooliga seonduvat rahulolu ennustavad tegurid

Teaduskirjanduses on paljude autorite poolt välja toodud mitmeid erinevaid kooliga rahulolu ennustavaid tegureid. Näiteks on nii Jiang, Huebner ja Siddall (2013) kui ka Zullig, Huebner ja Patton (2010) leidnud olulisimaks ennustajaks olevat subjektiivselt tunnetatava akadeemilise toetuse, mida pakuvad vanemad, koolikaaslased ning õpetajad. Zullig jt (2010) leidsid oluliseks olevat lisaks ka õpilase ning õpetaja omavahelised suhted, kooliga seotuse tunde, tajutava korra ja distsiplineerituse koolis ning rahulolu oma akadeemiliste saavutustega. Samdal (1998) on välja toonud, et lisaks kaasõpilaste ning õpetajate toetusele on oluliseks ennustajaks subjektiivsele rahulolule ka see, et õpilane tunneks, et talle esitatud ootused on teostatavad. Ka Ito ning Smithi (2006) tulemused on kooskõlas teiste autorite omadega- olulisimaks rahulolu ennustavaks faktoriks nende töös oli positiivne õhkkond koolis, mis avaldub õpilase hinnangus, et teda austatakse ja toetatakse ning et ta tunneb end koolis turvaliselt. Eelnevalt nimetatud tegurid mõjutavad õpilase rahulolu väljastpoolt, kuid oluline roll on ka mitmetel intrapersonaalsetel omadustel. Vărăşteanu ja Iftime (2013) rõhutavad enesehinnangu ning motivatsiooni olulisust. Kõrgema enesehinnanguga õpilased töötavad efektiivsemalt, on oma otsustes püsivamad ning arvestavad otsuste vastu võtmisel rohkem oma vajadustega. Motivatsioon õppida viib tõenäoliselt paremate tulemusteni, tõstes enesehinnangut ning rahulolu oma koolialaste saavutustega ning väljendub potentsiaalselt kõrgemas rahulolus kooliga.

Kooliga rahulolu ning kuuluvustunde erinevused sugude vahel

Uurides sugudevahelisi erinevusi koolikeskkonda kuulumise osas, on erinevad autorid saanud erisuguseid tulemusi. Näiteks Sanchez, Col'on ja Esparza (2005) leidsid, et sugude vahel ei esine erinevusi. See-eest Ma (2003) leidis, et tüdrukute keskmine kuuluvustunne on kõrgem kui poiste oma. Babakhani (2014) läbi viidud uuringus oli aga hoopis poiste kuuluvustunne

KOOLIKESKKONDA KUULUMINE

kõrgem. Neel ja Fuligni (2012) viisid läbi longituuduuringu, kus kolme aasta jooksul jälgisid õpilaste koolikeskkonda kuulumise tunnet (õpilaste keskmine vanus uuringu alguses oli 14.88 eluaastat). Uuringu alguses oli tüdrukute kuuluvustunne kõrgem kui poiste oma. Aja jooksul tüdrukute kuuluvustunne aga langes, samal ajal kui poistel jäi see stabiilseks. Uuringu viimases faasis oli tüdrukute kuuluvustunne langenud poiste omast madalamaks.

Tennant koos kaasautoritega (2015) on välja toonud ühe olulise kuuluvustunnet mõjutada võiva teguri- nimelt võib õpetajate suhtumine õpilastesse olla sugude lõikes erinev. Autorid leidsid, et tüdrukud tunnetavad rohkem õpetajapoolset toetust ning saavad ka rohkem kiita.

Kooliga rahulolu, kuuluvustunne ning akadeemiline edukus rahvusvähemuste hulgas

Rahvusvähemusest elanike seas on eluga rahulolu sageli madalam kui põhirahvusest kodanike hulgas (Kööts-Ausmees & Realo, 2016). Euroopa puhul on rahvusvähemusse kuulumise negatiivne mõju eriti avaldunud just endistes kommunistimaades ning riikides, kus etniline mitmekesisus on suurem (Kööts-Ausmees & Realo, 2016). Yuen (2016) on leidnud, et Hong Kongi koolides esineb immigrantide hulgas madalam eluga rahulolu ning kooliga seotuse tunne kui rahvus enamusest õpilaste hulgas.

Kemppainen, Hilton ja Rannut (2015) toovad välja, et kooli õppekeel on üheks kõige olulisemaks faktoriks määramaks seda, millise rahvuse liikmeks õpilane end kuuluvat tunnistab. Vene keelt emakeelena rääkivate õpilaste hulgas, kes õppisid eestikeelses koolis, oli end eestlasteks pidavate õpilaste hulk märkimisväärselt suurem kui venekeelses koolis õppivate noorte seas. Harbord ja Ward (2015) leidsid, et nende Eestis elavate vene rahvusest inimeste hulgas, kes on rohkem seotud Eesti kultuuriga, oli ka eluga rahulolu keskmiselt kõrgem ning nende suhtumine eesti rahvusesse oli ka positiivsem.

Vene koolide õpilaste akadeemilised tulemused on läbi aastate PISA testis olnud eesti koolide õpilastega võrreldes madalamad (Pöder, Lauri & Rahnu, 2017). Autorid rõhutavad, et vastupidiselt laialt levinud arvamusele ei ole siinkohal tõenäoliselt esmaseks põhjuseks keelebarjäär. Vene koolide õpilased peavad küll osaliselt õppima eesti keeles, kuid suurem osa õppetööst toimub siiski nende emakeeles. Lisaks on Lindemann (2013a) välja toonud ühe huvitava tendentsi- nimelt on eesti koolides õppivate vene emakeelega noorte tulemused paremad kui vene koolides õppivate vene noorte omad. Pöder, Lauri ja Rahnu (2017) on välja pakkunud, et madalamate testiskooride saamisel vene koolides võib roll olla nii õpilaste

KOOLIKESKKONDA KUULUMINE

taustaga seotud (vanemate haridustase, sotsiaalmajanduslik staatus) kui ka institutsionaalsetel faktoritel (lapsevanemate seotus koolis tehtavate otsustega, õpetajate ning direktorite suhtumine).

Õpilaste koolikeskkonda kuuluvuse tunnet ennustavad tegurid Eesti kontekstis

Ülalpool kirjeldatud uurimustööd on leidnud üldjoontes sarnased rahulolu ning koolikeskkonda kuuluvuse tunnet ennustavad faktorid, kuid kuna suures osas on tegemist eelkõige Ameerika Ühendriikides ning Hiinas läbi viidud uurimustega, ei pruugi nende üldistamine Eesti kontekstile olla põhjendatud. Käesoleva töö eesmärgiks on uurida koolikeskkonda kuuluvuse tundega seotud tegureid eesti koolilaste seas, kasutades selleks 2015. aasta PISA (*Programme for International Student Assessment*) testi Eesti andmeid. Kuuluvustunde uurimine on fookusesse võetud just seetõttu, et varasemates uuringutes on see seostunud nii kooliga rahuloluga kui ka subjektiivse heaoluga koolis, lisaks on tegemist konstruktiga, mida oleks läbi hariduspoliitika oskusliku kujundamise võimalik potentsiaalselt paremaks muuta.

PISA teste viiakse läbi iga kolme aasta tagant 15-16 aastaste õpilaste seas paljudes maailma riikides. 2015. aastal osales PISA testis üle poole miljoni õpilase 72st erinevast riigist (OECD, 2017). 15- aastastest Eesti koolilastest osalesid umbes pooled, kokku 5587 noort (Haridus- ja Teadusministeerium, 2016). Testi abil hinnatakse noorte teadmisi kolmes valdkonnas: loodusteadused, matemaatiline võimekus ning funktsionaalne lugemisoskus. Igal testimisel on fookuses üks nimetatud valdkondadest, 2015. aastal olid selleks loodusteadused. Lisaks täidavad õpilased ka taustaküsimustiku, mille abil saadakse andmeid nende sotsiaalmajanduslikku tausta, eluga rahulolu, õpimotivatsiooni ning mitmete igapäevaeluga seonduvate näitajate kohta (nt söömis- ning liikumisharjumused, infotehnoloogiliste vahendite kasutamine jne). Varasemalt kogutud PISA testi andmete kasutamine võimaldab käesoleva töö autoril kasutada suurt valimit, aidates seega tagada tehtavate järelduste suurema usaldusväärsuse. Lisaks sellele on tegemist rahvusvahelise testiga, mis loob Eesti näitajate ilmestamiseks võrdluspunkti rahvusvaheliste keskmistega, aga ka konkreetsete riikide näitajatega.

Olles teadlik, millised tegurid on seotud kooliga rahuloluga ning koolikeskkonda kuuluvuse tundega, on võimalik hariduspoliitikat kujundada viisil, mis võimaldaks läbi nende teguritega

KOOLIKESKKONDA KUULUMINE

arvestamise suurendada õpilaste rahulolu. Rahulolu tõus peaks omakorda parandama akadeemilisi tulemusi ning seeläbi tõstma õpilaste tulevast väärtust tööturul. Kuna kooliga rahulolu on seotud ka õppetööst osa võtmisega (Elmore and Huebner, 2010), võiks rahulolu tõus aidata vähendada õppetööst puudumise osakaalu õpilaste seas ning õpilaste varast haridussüsteemist lahkumist. Varakult haridussüsteemist lahkujad on suureks probleemiks Eesti ühiskonnas, kuna nad osalevad vähem tööjõuturul ning kogevad rohkem suhtelist ning absoluutset vaesust kui nende kõrgema haridustasemega eakaaslased (Kallip & Heidmets, 2017). Toots (2009) toob välja, et järjest enam rõhutatakse hariduse ning riigi majandusliku edu vahelist otsest seost. Võttes arvesse ka kooliga rahulolu seostust akadeemilise edukusega (Huebner & Gilman, 2006) on selge, et kooliga rahulolu tõstmine on oluline eesmärk nii iseenesest, kui ka tähtis nurgakivi riigi majandusliku jätkusuutlikkuse tagamisel.

Uurimistöö eesmärk

Töö eesmärgiks on uurida, millised tegurid ennustavad õpilaste rahulolu kooliga Eesti kontekstis ning võrrelda kas ning mil määral on need faktorid sarnased varasemates uuringutes teistes riikides leitud rahulolu ennustavate faktoritega.

Varasemalt on PISA testi andmete põhjal üksikasjalikult uuritud seda, millised tegurid mängivad rolli üleüldises eluga rahulolus (Haridus- ja Teadusministeerium, 2017). Käesoleva töö eesmärgiks on fookus nihutada koolikeskkonda kuulumise tundele ning uurida, millised tegurid seda enim mõjutavad. Üleüldises eluga rahulolus mängivad olulist rolli mitmed sellised faktorid, mida läbi hariduspoliitika pole tõenäoliselt võimalik muuta, nt söömisharjumused, info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kasutamine (PISA 2015 õpilaste rahulolu raporti kokkuvõte, 2017). Uurides eraldi koolikeskkonda kuuluvustunnet ennustavaid tegureid, loodab töö autor leida just selliseid aspekte, millele on hariduspoliitikas võimalik vajadusel rohkem tähelepanu pöörata.

Eesti tulemusi kõrvutatakse ka OECD (*Organization for Economic Co-operation and Development*) riikide keskmiste näitajatega. OECD on tööstuslikult arenenud demokraatlike riikide foorum, mille eesmärgiks on teha koostööd ning otsida lahendusi ühistele probleemidele (Välisministeerium, 2017). Eesti liitus OECD-ga 2010. aastal.

KOOLIKESKKONDA KUULUMINE

Varasemale kirjandusele põhinedes püstitab töö autor järgmised hüpoteesid:

H1: Õpilased, kes tunnevad suuremat vanematepoolset toetust, tunnevad ka kõrgemat koolikeskkonda kuulumise tunnet

H2: Õpilase koolikeskkonda kuulumise tunne on positiivselt seotud tema saavutusmotivatsiooniga

H3: Õpilaste tunne, et õpetaja on nende vastu ebaõiglane, on negatiivselt seotud koolikeskkonda kuulumise tundega

H4: Vene õppekeelega koolide õpilased tunnevad madalamat koolikeskkonda kuulumise tunnet kui eesti õppekeelega koolide õpilased

H5: Vene õppekeelega koolide õpilaste skoorid PISA testis on madalamad kui eesti õppekeelega koolide õpilastel

H6: Õpilase koolikeskkonda kuulumise tunnet on võimalik ennustada teiste kooli keskkonda tajumist näitavate tegurite järgi. Positiivselt ennustavad koolikeskkonda kuulumise tunnet õpetajate ning vanemate poolne toetus, samuti õpilase saavutusmotivatsioon. Negatiivselt ennustavad õpetajapoolse kiusamise tajumine ning tajutud testiärevus.

Meetod

Eesti õpilaste koolikeskkonda kuulumise tundega seotud tegurite uurimiseks kasutatakse PISA testi 2015. aasta valitud andmeid, keskendudes eelkõige just taustaküsimustikus sisalduvale informatsioonile. PISA testi andmed on alla laaditud OECD koduleheküljelt ning need on vabalt kättesaadavad kõigile huvilistele (OECD, 2018). PISA testi andmeid on otsustatud kasutada seetõttu, et need võimaldavad uurida suurt valimit, aidates tagada tehtavate järelduste suurema usaldusväärsuse. Lisaks on tegemist rahvusvahelise testiga, mis loob eesti näitajate ilmestamiseks võrdluspunkti rahvusvaheliste keskmistega. Andmete statistiliseks analüüsiks kasutatakse andmetöötlusprogrammi SPSS Statistics versiooni 23.0.0.0. Gruppidevaheliste võrdluste uurimiseks on käesolevas töös kasutatud sõltumatute gruppidega T-testi, erinevate tegurite vaheliste seoste leidmiseks Pearsoni korrelatsioonikordajat ning kooliga rahulolu ennustavate faktorite analüüsiks lineaarset regressioonanalüüsi.

Analüüsitava andmestiku moodustasid 5587 eesti kooliõpilase PISA testi taustaküsimustiku

KOOLIKESKKONDA KUULUMINE

andmed. Vastajate keskmine vanus oli 15.80 eluaastat ($SD=0.28$). Tüdrukud moodustasid valimist 49.9%. Eesti õppekeelega koolide õpilasi oli 76.9%, venekeelses koolis õppijaid 21.9%.

Uuritavateks konstruktideks valiti kuuluvustunne kooli keskkonda, õpetajapoolne kiusamine, vanematepoolne toetus ning saavutusmotivatsioon. Näitajate varieeruvust vaadeldi nii sugude kui ka õppekeele lõikes. Lisaks uuriti, kas PISA testi kolme alaskaala (matemaatika, loodusteadused ja funktsionaalne lugemisoskus) tulemustes on olulisi erinevusi eesti ja vene õppekeelega koolide vahel. Viimaks koostati regressioonanalüüsi abil mudel, mille abil tuuakse välja koolikeskkonda kuulumise tunnet ennustavad tegurid.

Kuuluvustunne kooli keskkonda

Konstrukti “kuuluvustunne kooli keskkonda” mõõdeti PISA testis kuue väitega, millega nõustumist hindasid õpilased 1-5 palliga Likerti tüüpi skaalal. Väited olid näiteks “ma leian, et teised õpilased peavad minust lugu”; “ma tunnen, et olen osa sellest koolist” ja “ma tunnen end koolis tõrjutuna” (pööratud väide).

Õpetajapoolne ebaõigluse ning õpilase kuuluvustunne

Õpetajate poolt tuleneva ebaõigluse tajumist mõõdeti kuue väitega, mille esinemise sagedust hindas õpilane skaalal 1 (mitte kunagi) kuni 4 (kord nädalas). Väited olid näiteks “õpetajad on hinnanud mind rangemalt kui teisi õpilasi”; “õpetajad on karistanud mind rangemalt kui teisi õpilasi” ja “õpetajad on mind teiste ees naeruvääristanud.”

Vanematepoolne emotsionaalne kooliga seotud toetus ning kuuluvustunne

Vanemate emotsionaalse kooliga seotud toetuse esinemist mõõdeti nelja väitega, millega nõustumist hindasid õpilased 1-5 palliga Likerti tüüpi skaalal. Väited olid näiteks “mu vanemad on huvitatud mu tegevustest koolis”; “mu vanemad toetavad mu püüdlusi koolis, kui mul on koolis raskusi”; ja “mu vanemad julgustavad mind, et ma oleks enesekindel”.

Saavutusmotivatsioon ning kuuluvustunne

Saavutusmotivatsiooni mõõdeti viie väitega, millega nõustumist hindasid õpilased 1-5 palliga Likerti tüüpi skaalal. Väited olid näiteks “ma tahan olla üks parimatest õpilastest oma klassis” ning “ma tahan saada parimaid hindeid kõikides või enamikes õppeainetes”.

Tulemused

PISA testi andmetes on paljud muutujad esitatud standardiseeritud kujul: 0 tähistab OECD riikide keskmist tulemust ning standardhälve on 1. Negatiivse väärtusega tulemused tähistavad OECD keskmisest madalamaid näitajaid ning positiivse väärtusega tulemused keskmisest kõrgemaid näitajaid.

Tulemused on kokkuvõtlikult esitatud tabelites 1 (koolikeskkonda kuulumise tunde seos erinevate kooliga seotud teguritega), 2 (sugudevahelised erinevused), 3 (õpilaste koolikeskkonda kuulumise tunde ning sellega seotud näitajate keskmised erinevused õppekeele lõikes) ning 4 (PISA testi tulemuste erinevus eesti ning vene õppekeele koolide vahel). Koolikeskkonda kuulumise tunnet ennustava mudeli koosseisus olevad faktorid on välja toodud tabelis 5.

Tabel 1. Koolikeskkonda kuulumise tunde seos erinevate kooliga seotud teguritega

	Kuuluvustunne	Õpetajapoolne ebaõiglus	Vanemate toetus
Õpetajapoolne ebaõiglus	r= -0.17		
Vanemate toetus	r=0.25	r= -0.15	
Saavutusmotivatsioon	r=0.15	r=0.09	r=0.24

Märkus: Kõigi korrelatsioonide puhul $p < 0.001$

Tabel 2. Sugudevahelised erinevused

	Tüdrukud		Poisid		Coheni d
Kuuluvustunne	M= -0.11	SD=0.85	M= -0.03	SD=0.88	d=0.09*
Vanemate toetus	M= -0.29	SD=1.00	M= -0.36	SD= 0.98	d=0.07*
Saavutusmotivatsioon	M=0.05	SD=0.84	M= -0.09	SD=0.87	d=0.16*
Õpetajapoolne ebaõiglus	M=10.46	SD=3.54	M=11.1	SD=4.14	d=0.17*

* $p < 0.01$

Märkus: konstrukti "õpetajapoolne ebaõiglus" on PISA testi andmetes esitatud standardiseerimata kujul. Konstrukti mõõdeti 6 küsimusega, millele sai vastata 5-pallisel Likerti tüüpi skaalal. Üldskoori väärtused jäävad vahemikku 6-30 palli.

KOOLIKESKKONDA KUULUMINE

Tabel 3. Õpilaste koolikeskkonda kuulumise tunde ning sellega seotud näitajate keskmised erinevused õppekeele lõikes

	Eesti õppekeel		Vene õppekeel		Coheni d
	M	SD	M	SD	
Kuuluvustunne	M= -0.09	SD=0.84	M= -0.29	SD=0.94	d=0.22*
Vanemate toetus	M= -0.25	SD=0.95	M= -0.58	SD= 1.10	d=0.32*
Saavutusmotivatsioon	M= -0.01	SD=0.86	M= -0.13	SD=0.93	d=0.13*
Õpetajapoolne ebaõiglus	M=10.74	SD=3.81	M=10.91	SD=4.05	d=0.04

*p< 0.01

Eesti koolide õpilased tunnevad OECD riikide keskmisest vähem koolikeskkonda kuulumise tunnet (M= -0.07, SD=0.87). Koolikeskkonda kuuluvust tunnetavad tüdrukud vähem (M= -0.11, SD=0.85) kui poisid (M= -0.03, SD=0.88). Koolikeskkonda kuulumise tunne on madalam vene õppekeele koolides (M= -0.29, SD=0.94) võrrelduna eesti õppekeele koolidega (M= -0.09, SD=0.84), Coheni d=0.22.

Õpilaste tajutud õpetajapoolse ebaõigluse suhtes on negatiivne seos kuuluvustundega (r= -0.17). Eesti ning vene õppekeele koolides õpetajapoolse ebaõigluse suhtes erinevusi ei olnud, küll aga ilmnisid sugudevahelised erinevused. Poisid (M=11,10 SD=4.14) tajusid õpetajapoolset ebaõiglust tüdrukutest rohkem (M=10,46, SD=3.54), (õpetajapoolne ebaõiglus esitatud standardiseerimata kujul, mõõdetuna skaalal 1-5, esitatud 6 väidet).

Vanemate toetusel on positiivne seos kuuluvustundega (r=0.25). Vanematepoolne emotsionaalne toetus on Eestis madalam kui OECD riikides keskmiselt (M= -0.32, SD=0.99), sealjuures poisid tajuvad vähem toetust (M= -0.36, SD=0.98) kui tüdrukud (M= -0.29, SD=1.00). Vene õppekeele koolide õpilased tajuvad vähem vanematepoolset toetust (M= -0.58, SD=1.10) kui eesti koolide õpilased (M= -0.25, SD=0.95), Coheni d=0.32.

Saavutusmotivatsioonil on mõningane positiivne seos kuuluvustundega (r=0.15). Eesti õpilaste saavutusmotivatsioon on sarnane OECD riikide keskmisega (M= -0.02, SD=0.86). Vene

KOOLIKESKKONDA KUULUMINE

õppekeelega koolide õpilaste saavutusmotivatsioon on madalam ($M = -0.13$, $SD = 0.93$) kui eesti koolide õpilastel ($M = 0.01$, $SD = 0.84$). Ilmsed ka sugudevahelised erinevused- tüdrukute saavutusmotivatsioon oli keskmiselt kõrgem ($M = 0.05$, $SD = 0.84$) kui poistel ($M = -0.09$, $SD = 0.87$).

Tabel 4. PISA testi tulemuste erinevus eesti ning vene õppekeelega koolide vahel

	Eesti õppekeel		Vene õppekeel		Coheni d
Lugemisoscuse testi tulemus	M=529.16	SD=86.37	M=493.98	SD=83.35	d=0.41*
Matemaatika testi tulemus	M=527.46	SD=79.34	M=498.65	SD=76.75	d=0.37*
Loodusteaduste testi tulemus	M=547.35	SD=86.99	M=500.03	SD=83.52	d=0.55*

* $p < 0.01$

Vene õppekeelega koolides olid tulemused madalamad kõigis kolmes mõõdetud valdkonnas (funktsionaalses lugemisoscuses, matemaatikas ning loodusteadustes). Kõige suurem erinevus avaldus loodusteaduste tulemustes, kus eesti ja vene koolide vahe oli 47.32 punkti (Coheni $d = 0.55$). Funktsionaalse lugemisoscuse testis tulemused erinesid 35.18 punkti võrra (Coheni $d = 0.41$) ning matemaatikas oli vene koolide keskmine tulemus 28.81 punkti võrra madalam kui eesti koolides (Coheni $d = 0.37$).

Koolikeskkonda kuulumise tunnet ennustavad tegurid

Koolikeskkonda kuulumise tunnet ennustavate tegurite määramiseks viidi läbi lineaarne regressioonanalüüs. Andmed on esitatud tabelis 5. Mudel ennustas 14,8 % koolikeskkonda kuulumise tunde varieerumisest. Ennustavateks muutujateks olid õpilaste sugu, kooliga seotud motivatsioon, testiärevus, õpetajapoolne toetus, õpetajapoolne ebaõiglus ning vanematepoolne emotsionaalne toetus. Esialgses mudelis oli ka õppekeel statistiliselt oluline, kuid täiendavate faktorite lisandumisel enam mitte.

KOOLIKESKKONDA KUULUMINE

Tabel 5. Koolikeskkonda kuulumise tunnet ennustavad tegurid

Mudel 1	Standardiseerimata koefitsendid		Standardiseeritud koefitsendid		Statistiline olulisus
	B	Standardviga	Beeta	t	
Konstant	.146	.045		3.211	.000
Õppekeel	-.171	.027	-.081	-6.280	.050
Õpilase sugu	.045	.023	.026	1.957	.000
Õpetajapoolne ebaõiglus	-.020	.003	-.090	-6.725	.000
Vanematepoolne toetus	.165	.012	.188	13.975	.000
Õpetajapoolne toetus	.050	.012	.056	4.231	.000
Õpilase saavutusmotivatsioon	.113	.013	.111	8.484	.000
Testiärevus	-.194	.013	-.207	-15.458	.001

Arutelu

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida, kuidas on Eesti kooliõpilaste hulgas seotud koolikeskkonda kuulumise tunne, vanematepoolne emotsionaalne toetus, õpetaja poolt tulenev ebaõiglus ning saavutusmotivatsioon. Lisaks sellele vaadeldi, millised erinevused esinevad tüdrukute ning poiste vahel ning kas eesti ja vene õppekeelega koolide näitajad erinevad üksteisest. Kõik töö alguses esitatud varasemal kirjandusel põhinevad hüpoteesid leidsid PISA testi andmetele toetudes ka kinnituse.

Eesti koolilapsed tunnevad teiste OECD riikide õpilastega võrrelduna vähem koolikeskkonda kuulumise tunnet. Õpetajate poolt tuleneval ebaõiglusel oli negatiivne mõju tajutavale koolikeskkonda kuulumise tundele. Ka Allen koos kaasautoritega (2016) ning Zullig, Huebner ja Patton (2010) on raporteerinud, et õpetaja ning õpilase vahelisel suhtel on oluline roll õpilase kooliga rahulolus. Sarnaselt Allen jt-le (2016) ning Zullig jt-le (2010) on ka käesolevale tööle tuginedes vanematepoolsel toetusel positiivne mõju õpilase kooliga rahulolule. Lisaks ilmnas,

KOOLIKESKKONDA KUULUMINE

et koolikeskkonda kuulumise tunne ning õpilaste saavutusmotivatsioon on omavahel seotud. See on kooskõlas ka Allen jt (2016) tööga, mis on leidnud samasuguse seose.

Soolised erinevused avaldusid mitmete muutujate puhul. Tüdrukud tundsid end keskmiselt vähem koolikeskkonda kuuluvat, poistel seevastu oli madalam saavutusmotivatsioon ning nad tajusid rohkem õpetajapoolset ebaõiglust ning vähem vanematepoolset emotsionaalset toetust. Seega võib olla oluline läheneda poistele ning tüdrukutele erinevalt- tüdrukute puhul võib olla tähtsam teha pingutusi, et suurendada koolikeskkonda kuulumise tunnet ning poiste puhul aidata kaasa saavutusmotivatsiooni tõstmisele. Sugudevahelistes erinevustes võib oma osa olla ka soorollidel. Tennant jt (2015) on leidnud, et tüdrukud tunnevad rohkem õpetajapoolset sotsiaalset ning emotsionaalset toetust ning neid ka kiidetakse rohkem. Õpetajate positiivsem suhtumine tüdrukutesse võib seletada seda, miks poisid tunnevad rohkem õpetajate poolt tulenevat ebaõiglust. Seetõttu võiks olla mõistlik õpetajate tähelepanu antud probleemidele pöörata ning innustada neid ka poisse võrdväärselt toetama. Lisaks sellele, et sotsiaalne ning emotsionaalne toetus on olulised omaette, on need positiivselt seotud ka keskmise hinde ning koolis kohanemisega ning negatiivselt seotud internaliseerimisprobleemidega ning koolikeskkonnas esinevate probleemidega (Tennant, *et al*, 2015). Sarnaselt PISA testi andmetele on ka Hombrados-Mendieta jt (2012) leidnud, et 16-18 aastaste noorte puhul on tajutav emotsionaalne toetus (nii ema kui ka isa poolt) kõrgem tüdrukute seas. Siinkohal võib samuti olla vajalik lapsevanemate tähelepanu juhtimine sellele, et poistele pakutav emotsionaalne toetus oleks samaväärne tüdrukutele pakutavaga.

Andmete analüüsimisel selgus, et eesti ning vene õppekeelega koolide vahel esineb mitmetes aspektides märgatavaid erinevusi. Vene õppekeelega koolide õpilaste koolikeskkonda kuulumise tunne oli keskmiselt madalam kui eestikeelsetes koolides õppivate noorte puhul. Sarnaselt siin töös leitud tulemustele on rahvusvähemuste nõrgemat kooliga seotust varasemalt raporteerinud ka Yuen (2016). Lisaks sellele tunnetasid vene koolide õpilased vähem vanematepoolset toetust ning nende saavutusmotivatsioon oli madalam. Kööts-Ausmees ja Realo (2016) on välja toonud, et rahvusvähemusest elanike seas on eluga rahulolu sageli madalam kui põhirahvusest kodanike hulgas. Madalam eluga rahulolu võib muuhulgas avalduda kehvemates interpersonaalsetes suhetes, sealjuures ka vähesema emotsionaalse toetuse pakkumises oma lastele.

KOOLIKESKKONDA KUULUMINE

Vene õppekeelega koolide keskmised tulemused kõigis 2015. aasta PISA testi alaskaalades olid madalamad kui eesti õppekeelega koolides. Pöder, Lauri ja Rahnu (2017) on välja pakkunud oletuse, et madalamate testiskooride saamisel vene koolides võib roll olla nii õpilaste taustaga seotud (vanemate haridustase, sotsiaalmajanduslik staatus) kui ka institutsionaalsetel faktoritel (lapsevanemate seotus koolis tehtavate otsustega, õpetajate ning direktorite suhtumine). Autorid esitavad seisukoha, et probleemi ei peaks suhtuma kui rahvusvähemusse kuulumisega seotud paratamatusesse- näiteks Läti koolides ei ole läti ning vene keeles õppivate noorte tulemustes olulisi erinevusi. Seega oleks tõenäoliselt võimalik ka Eestis tulemuste vahelist lõhet vähendada. Lähenemised võiksid olla nii kaudsemad ning tulevikku suunatud (rahvusvähemusse kuuluvate inimeste suurem integratsioon ühiskonda, neile kõrghariduse saamise lihtsustamine) kui ka otsesemad (näiteks muutused vene koolide õpetajate ning koolijuhtide suhtumises, üritada kaasata vanemaid rohkem otsuste tegemisse).

Koolikeskkonda kuulumise tunnet ennustavas mudelis oli mitmeid tegureid, mida oleks läbi hariduspoliitika võimalik kujundada ning seeläbi potentsiaalselt tõsta õpilaste kuuluvustunnet. Õpetajate ning vanemate poolt pakutav toetus ning hinnangud õpetajatete õiglusele olid olulisteks ennustajateks kuuluvustunde tajumisel. Läbi piisava teavitustöö võiks olla võimalik tõsta nii lapsevanemate kui ka õpetajate seas teadlikkust, et nad oskaksid rohkem sellega arvestada ning pöörata enam rõhku õpilase toetamisele. Lisaks olid olulisteks ennustajateks ka õpilase kooliga seotud motivatsioon ning testiärevus. Õpilaste motivatsiooni hoidmine ning tõstmine tundub olevat hariduspoliitikas olulisel kohal, kuid võib-olla on senisest enam vajalik enam rõhku pöörata ka testiärevuse langetamisele. Õpilased ei peaks tundma, et nende esmaseks eesmärgiks on saada koolis häid hindeid, pigem võiks fookus olla suunatud sellele, et nad oleksid motiveeritud õppima ning arvestustööd oleksid neile vahendiks, mille abil nad ka ise saaksid hinnata, kuivõrd hästi on materjali omandanud. Õpilaste sugu oli samuti kuuluvustunde oluliseks ennustajaks. Kuigi sugu pole faktor, mida hariduspoliitikas otseselt mõjutada saaks, võib siiski olla oluline sellele tähelepanu pöörata. Nagu ka eelnevalt välja toodud, peaksid nii õpetajad kui ka lapsevanemad pöörama tähelepanu sellele, et nad pakuksid võrdväärset toetust mõlemast soost õpilastele.

Kasutatud kirjandus

- Allen, K., Kern, M. L., Vella-Brodrick, D., Hattie, J., & Waters, L. (2016). What Schools Need to Know About Fostering School Belonging: a Meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 30(1), 1-34.
- Babakhani, N. (2014). Perception of Class and Sense of School Belonging and Self-regulated Learning: A Causal Model. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 1477-1482.
- Elmore, G. M., & Huebner, E. S. (2010). Adolescents' Satisfaction with School Experiences: Relationships with Demographics, Attachment Relationships, and School Engagement Behavior. *Psychology In The Schools*, 47(6), 525-537.
- Frydenberg, E., Care, E., Chan, E., & Freeman, E. (2009). Interrelationships between coping, school connectedness and well-being. *Australian Journal of Education*, 53(3), 261–276.
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist*, 56, 218 – 226.
- Haridus- ja Teadusministeerium (2016). Pisa 2015. Tulemuste infomaterjal, HTML. https://www.hm.ee/sites/default/files/pisa_kokkuvotlik_infomaterjal.pdf Kasutatud 19.04.2017
- Haridus- ja teadusministeerium (2017). PISA 2015 õpilaste rahulolu raporti kokkuvõte, HTML. https://www.hm.ee/sites/default/files/2017.04.19_pisa_2015_rahulolu_infomaterjal.pdf f Kasutatud 14.03.2018

- Harbord, L-K. & Ward, C. (2015). Ethnic Russians in Post-Soviet Estonia: Perceived Devaluation, Acculturation, Well-Being, and Ethnic Attitudes. *International Perspectives in Psychology: Research, Practice, Consultation*, 4(1), 66–81.
- Hombrados-Mendieta, M. I., Gomez-Jacinto, L., Dominguez-Fuentes, J. M., Garcia-Leiva, P., & Castro-Travé, M. (2012). Types Of Social Support Provided By Parents, Teachers, And Classmates During Adolescence. *Journal of Community Psychology*, 40(6), 645-664.
- Huebner, E. S., & Gilman, R. (2006). Students Who Like and Dislike School. *Applied Research in Quality of Life*, 1(2), 139-150.
- Jiang, X., Huebner, E., & Siddall, J. (2013). A Short-Term Longitudinal Study of Differential Sources of School-Related Social Support and Adolescents' School Satisfaction. *Social Indicators Research*, 114(3), 1073-1086.
- Kallip, K. & Heidmets, M. (2017). Varakult haridussüsteemist lahkumine: Trendid, mõjurid ja meetmed Eestis. *Eesti haridusteaduste Ajakiri*, 5(2), 155-182.
- Kemppainen, R. P., Hilton, S. C., & Rannut, Ü. (2015). Ethnic Identification and School Language of Russian-speaking Students in Estonia. *Journal of Language, Identity & Education*, 14(5), 336-353.
- Konu, A. I., Lintonen, T. P., & Rimpelä, M. K. (2002). Factors associated with school children's general subjective well-being. *Health Education Research*, 7(2), 155-165.
- Kööts-Ausmees, L., & Realo, A. (2016). Life Satisfaction Among Ethnic Minorities in Europe. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 47(3), 457-478.
- Lindemann, K. (2013A). The School Performance of the Russian-speaking Minority in Linguistically Divided Educational Systems: A Comparison of Estonia and Latvia. *Integration and Inequality in Educational Institutions*. Springer, pp. 45–69.

- Ma, X. (2003). Sense of belonging to school: Can schools make a difference? *Journal of Educational Research*, 96, 340–349.
- McMahon, S. D., Parnes, A. L., Keys, C. B., & Viola, J. J. (2008). School belonging among low-income urban youth with disabilities: testing a theoretical model. *Psychology in the Schools*, 45(5), 387–401.
- Neel, C. G., & Fuligni, A. (2012). A Longitudinal Study of School Belonging and Academic Motivation Across High School. *Child Development*, 84(2), 678-692.
- OECD (2017). <https://www.oecd.org/pisa/aboutpisa/> Kasutatud 19.01.2018.
- OECD (2018). PISA testi andmestik. <http://www.oecd.org/pisa/data/> . Kasutatud 03.02.2018
- PISA 2015 õpilaste rahulolu raporti kokkuvõte (2017). Haridus- ja Teadusministeerium. https://www.hm.ee/sites/default/files/2017.04.19_pisa_2015_rahulolu_infomaterjal.pdf Kasutatud 14.03.2018
- Põder, K., Lauri, T. & Rahnu, L. (2017). Challenges facing the Estonian school system: the achievement gap between language- stream schools and school choice by immigrants. Eesti Inimarengu raport 2016/2017. <https://inimareng.ee/en/immigration-and-integration/challenges-facing-the-estonian-school-system/> kasutatud 13.04.2018
- Sanchez, B., Col'on, Y. & Esparza, P. (2005). The role of sense of school belonging and gender in the academic adjustment of Latino adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 619–628.
- Tian, L., Zhang, L., Huebner, E. S., Zheng, X., & Liu, W. (2015). The Longitudinal Relationship Between School Belonging and Subjective Well-Being in School Among Elementary School Students. *Applied Research in Quality of Life*, 11(4), 1269-1285.

KOOLIKESKKONDA KUULUMINE

- Tennant, J., E., Demaray, M., K., Malecki, C., K., Terry, M., N., Clary, M. & Elzinga, N. (2015). Students' Ratings of Teacher Support and Academic and Social–Emotional Well-Being, *School Psychology Quarterly*, 30(4), 494-512.
- Välisministeerium (2017). OECD- Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon. <http://vm.ee/et/oecd-majandusliku-koostoo-ja-arengu-organisatsioon> . Kasutatud 24.04.2018.
- Vărășteanu, C., & Iftime, A. (2013). The Role of the Self-esteem, Emotional Intelligence, Performance Triad in Obtaining School Satisfaction. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 93, 1830-1834.
- Zullig, K. J., Huebner, E. S., & Patton, J. M. (2010). Relationships among school climate domains and school satisfaction. *Psychology in the Schools*, 48(2), 133-145.
- Yuen, C. Y. (2016). Linking life satisfaction with school engagement of secondary students from diverse cultural backgrounds in Hong Kong. *International Journal of Educational Research*, 77, 74-82.

KOOLIKESKKONDA KUULUMINE

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele. Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Janne Marita Kabanen